

Горохова Зоя Николаевна
учитель начальных классов
МБОУ «Усть-Янская СОШ
имени С.В.Горохова»
п.Усть-Янск Усть-Янского улуса
статья «Сахалыы санарыахха»

Сахалыы санарыахха

«Дьиннээх
торут тылым Саха тыла.
Сахам тыла!
Мин конулум, мин тапталым.

Семен Данилов

Кини кинини кытта кэпсэтэн билсэр. Хас биирдии омукка төрөөбүт тылтан ордук чугас, күндү туох да суох. Биниги төрөөбүт тылбыт сүрдээх баай. Билигин Саха тылын дирицник үөрэтэ сылдьаллар. Бэл омук сиригэр Саха тылын бэркэ биһирээн чинчийэллэр. Саха тыла –норуоту сомоҕолуур күүс.

Билинни кэмнэ саамай тынаан турар боппурүоспут сахалыы сана буолар.Билигин сорохтор этэллэринэн сахалыы тылбыт сүтэн симэлийэн иьэр диэн мээнэ5э этиллибэт.Кырдьык да5аны о5олор ортолоругар нууччалыы кэпсэтиилэрэ баьыйар курдук буолбут. Сорох саха о5олоро сахалыы билэр эээри уруок кэнниттэн бэйэ-бэйэлэрин кытта нууччалыы кэпсэтэллэр. Омуктарын да ыйыттаахха сорох билбэт, сорох «русский» да диир, сорох «Я Россия» диэн турар. Манна барыта тороппут аахайымтыата суох сыьыаннаьытыттан тахсыан соп. Хас биирдии о5о омугун билиэхтээх дии саныыбын. Омугун билбэт кини этэллэрин курдук силиьэ суох үүнээйи кэриэтэ.Онноо5ор билигин саха буоларын туоьулуурга ааттарын уларытааччылар элбээн иьэллэр. Мин сахабын дэнэр кини аан маннай торообут тылын билиэхтээх, кини остуоруйатын, культуратын, үгэстэрин.

Урут нуучча кылааьыгар үөрэнэн, нууччалыы иитиллилээх о5олор кэнники сааьыран баран торообут тылларын билбэттэриттэн кыбысталлар. Билинни эдэр ыччат ону саныахтаах, ойдуохтээх.

Билигин тыа сиригэр кытта о5олор кыра эрдэхтэриттэн нууччалыы санарар буолан эрэллэр.Нууччалыы мультигы короллор уонна ону утүктэн санараллар, нууччалыы толкуйдаах буолаллар.Кини уойбэтэх оттуттэн санараллар: «Бу о5о инник тылы билэр эбит дүү»,- диэн со5уоххэр диэри.Сорох тороппут ону бопсор. О5олорун сахалыы санарда сатыыллар,оттон сорох хата мин о5ом нууччалыы санарар диэн киэн туттуо. Онтон бу о5олор оскуола5а үөрэнэ киирэн баран саха тылыгар ыарыр5аталлара мэлдьэх буолбатах, баар суол.О5ону кыра эрдэ5иттэн икки тылы сэргэ үөрэтэр ордук буолуо дүү,нууччалыы билэрэ эмиэ наада курдук, ол гынан баран сахатын тылын үмнүбатын ээ. Кэтээн кордоххо кинигэни игин аа5ар о5о улаатан да баран кимтэн да тутулуга суох бэйэтэ нууччалыы үчүгэйдик билэр, суруйар,кэпсэтэр буолар.

О5о кыра эрдэ5инэ нууччалыы санарбыт буолла5ына детсакка, оскуола5а киирдэ5инэ да син биир сахалыы санаран кэлбэт, үөрэммитинэн нууччалыы санарар буолар. Сахалыы санара үөрэнэригэр бириэмэ наада. Онно тоьуу кууьунэн тороппут буолуохтаах. Дьииэ5э о5ону кытта сахалыы, торообут тылынан кэпсэтиэххэ наада. Туох барыта дьииэ кэргэнтэн са5аланарын, тороппуттэн тутулуктаа5ын үмнуо суохтаахпыт.

Арыт тыа сиригэр детсадка киирэн та5ыстаахха саха о5олоро бэйэ бэйэлэрин икки ардыгар бары нууччалыы кэпсэтэллэр.Манна иитээччи эмиэ бол5омто5о ылара ордук этэ.Сахалыы иитиилээх детсад буолла5ына сахалыы кэпсэтиннэрэн, сахалыы тыл ооньууларын уонна о5о о5ону кытта бодоруьар сахалыы ооньууларын ооньотон, саха остуоруйаларын аа5ан, ырытыьан игин о.д.а ыьтан о5ону сахалыы санарарга ко5уйуохтээх. Тороппут учууталга, иитээччигэ эрэ найылаабакка, о5отун кытта торообут тылын билэрин курдук бииргэ дьарыктанан, сахалыы сэьэргэьэн комо-имэ буолуохтаах.

Билинни үйэ5э о5о саха буоларыттан кыбыстыа суохтаах, тотторутун саха буоларынан киэн туттан туран торообут дойдутун туьунан киэнник билэргэ талаьыахтаах, кини култууратын, үгэстэрин инэриниэхтээх, сахалыы санарарга дьулуьуохтаах.

Саха Республикатыгар национальнай оскуолалары сайыннарыы концепциятыгар манньк сурulla сьлдьар: «Төрөөбүт тылын билэр эрэ киьи бэйэтин норуотун таптыыр, ытыктыыр, кининэн киэн туттар кыахтанар үонна атын омук дьонун кьтта тэңнээ5ин билинэн, интернациональнай тыыңа иитиллэр». Онон ийэ тылбыт тыыннаах буоларын туьугар хас биирдии саха кьбитэ ытык иэстээ5ин умнуо суохтаах, тус кьлаатын киллэрэргэ дьулуьуохтаах.

Эппэр ийэм уутун кьтта
Инмит эбит, быьыыта,
Кустук онноох,
Кымыс сьттаах
Сахам мандаар саната...
Кэмниин тэннэ,
Дьоммун кьтта
Кэйтибэккэ сайдыахтын
Кустук онноох,
Кымыс сьттаах
Сахам аптаах саната.

(Семен Данилов)

Бу Семен Данилов хобьонугар хобуйбутунуу сахабыт тыла кэйтибэккэ уунэ-сайда, сандаара турдун.

Төрөөбүт тылы дириңник үөрэтии, норуот культурата салгыы сайдарыгар, үгэстэрин үйэтитэр көлүөнэ үөскүүрүгэр улахан суолталаах. Төрөөбүт тылын билэргэ талаһар, кэрэхсиир эрэ о5о сайа5ас тыллаах-өстөөх киьи буола улаатар.